

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarutbildningen
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk spanska

Tillämpning av teori vid översättning
Christiane Nords analysmodell applicerad på
en spansk medicinsk text

Jennie Bengtsson

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 2, ÖU2200, Masterutbildning
VT 2009
Handledare: David Westerholm
Examinator: David Westerholm och Ingmar Söhrman

Sammandrag

I arbetet med uppsatsen har en medicinsk text översatts och den teoretiska bas som använts är Nords modell för källtextanalys. Den typ av översättning som eftersträvas är en instrumentell typ, vilket innebär att mottagaren ska läsa måltexten som ett original och inte som en översatt text. Utifrån det valet analyseras de extratextuella faktorerna: textfunktion, mottagare, tid och plats, medium samt motiv. Analysen visar att källtexten och den kommande måltexten skiljer sig åt vad det gäller tid och plats medan de övriga faktorerna kan anses vara likvärdiga. Därefter analyseras de intratextuella faktorerna: ämne, presuppositioner, komposition, icke-verbala element samt lexikon. Utifrån det läggs fokus på terminologi (lexikon) och skillnader i mikrostruktur mellan käll- och målspråket.

I arbetet med terminologin framgår det att det vetenskapliga medicinska språket i Sverige har förändrats och att latinska och grekiska termer inte längre är ett självklart val ens i en text som vänder sig till specialister. Detta innebär att det måste finnas en balans mellan de latinska, grekiska och svenska termerna som motsvarar mottagarens förväntningar. Terminologidiskussionen fokuseras därför på hur denna balans har skapats i måltexten. Skillnaderna i mikrostruktur mellan svenskan och spanskan leder i arbetet med översättningen till förändringar som är nödvändiga ur grammatiskt perspektiv och som kommer sig av att spanskan och svenskan utgör olika språkssystem med olika normer. Vidare leder det till andra ändringar som görs i syfte att följa språkliga preferenser på svenska.

Under arbetet med översättningen har målet hela tiden varit att producera en måltext som mottagaren upplever som ett original.

Nyckelord: Översättning, källtextanalys, medicinsk text, spanska

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Metod och material	1
1.2. Syfte	2
2. Teoretiskt ramverk	3
3. Praktisk tillämpning av Nords analysmodell	7
3.1. Val av översättningstyp	7
3.2. Analys av extratextuella faktorer	7
3.3. Analys av intratextuella faktorer	8
3.4. Översättningsstrategi	11
3.5. Översättningsproblem och hur de har hanterats	12
3.5.1. Terminologi – latin, grekiska eller svenska?	12
3.5.2. Meningsstruktur	14
4. Sammanfattning	18
Referenser	20
Bilaga, källtext och målttext [publiceras ej elektroniskt]	

1. Inledning

När man talar om översättning, och särskilt då om facköversättning, påpekas det ofta att den som översätter måste vara lite av en allvetare. Det krävs goda språkkunskaper i såväl käll- som målspråket och god kännedom om de aktuella kulturerna. Till detta kommer inte bara förståelse för utan även goda kunskaper inom fackområdet för att säkerställa en korrekt översättning. Kraven är minst sagt höga.

Vad har då facköversättaren till sin hjälp i det här arbetet? Och hur är det meningen att detta arbete ska utföras? Allt sedan man började översätta har man också pratat om översättning, såväl processen som produkten. Forskningen kring översättningsteori tog dock inte fart ordentligt förrän på 1950-talet. Inom den teoretiska forskningen presenteras flera olika teorier om vilka metoder och strategier man bör använda i översättningsarbete. Beroende av vilken syn forskaren har haft på översättning och språk allmänhet, vilken bakgrund och intresse hon eller han har haft, har dessa teorier sett olika ut. Målet har dock oftast varit det samma: att hjälpa översättare i deras arbete. Detta tänker jag sätta på prov i den här uppsatsen där meningen är att teori ska få möta praktik.

1.1. Metod och material

Som avslutning på den här utbildningen på avancerad nivå har jag valt att översätta en text, som sedan fått ligga till grund för själva uppsatsen. Anledningen till att jag valt att göra detta är att jag på så vis dels får översätta, vilket är vad jag kommer att ägna mig åt härnäst, dels får arbeta med en längre text inom ett område som jag tycker är mycket intressant, nämligen medicin. Detta är med andra ord ett bra tillfälle att fördjupa mina kunskaper inom ett specifikt ämnesområde och samtidigt få planera och lägga upp en större översättning. Vidare får jag i och med detta möjligheten att på ett praktiskt sätt tillämpa de teoretiska kunskaper jag tillägnat mig under utbildningen.

Den teoretiska modell som jag främst använder mig av är Christiane Nords modell som bl.a. bygger på Hans J. Vermeers skoposteori (se vidare kapitel 3 nedan). Valet av teoretisk modell bygger på att Nord

främst vänder sig till studenter men att hon samtidigt menar att yrkesverksamma översättare också borde ha nytta av den. Modellen hör till de s.k. funktionsteorierna och omfattar en textanalys som kommer att tillämpas på den valda källtexten. Utifrån textanalysen kommer översättningsarbetet sedan att läggas upp. De problem som identifieras och de lösningar som jag valt att använda kommer att lyftas fram och diskuteras. De exempel som presenteras i analysen markeras med ett löpnummer och bokstaven *a* eller *b* för källtext respektive måltext. (1a) representerar därmed första exemplet ur källtexten, och (1b) är översättningen tagen ur måltexten. I slutet av varje exempel finns en sidhänvisning till käll- eller måltexten och i dessa texter har exemplen strukits under. Källtexten och måltexten publiceras dock ej elektroniskt.

Den källtext som jag valt att arbeta med är en produktkatalog om osteosyntesmaterial för ryggen från företaget Biomet. Biomet är ett amerikanskt företag men den del som arbetar med produkter för just ryggen ligger i Spanien, och katalogen är skriven på spanska (Karin Nilsson, personlig kommunikation). I katalogen presenteras Biomets utbud av osteosyntesmaterial som utgörs av bl.a. skruvar, plattor, stag och burar som används för att behandla t.ex. frakturer, cancer och deformiteter.

1.2. Syfte

Det primära syftet med den här uppsatsen är att tillämpa såväl teoretiska som praktiska kunskaper från de senaste två åren och att med hjälp av dessa identifiera och diskutera specifika översättningsproblem och de lösningar som jag använt mig av.

Det sekundära syftet med den här uppsatsen är att fördjupa mig i översättning av medicinska texter och att utvidga mina kunskaper i medicinskt fackspråk.

2. Teoretiskt ramverk

Ända sedan man började översätta har man på ett eller annat sätt också diskuterat översättning och relaterade svårigheter och problem. Översättningsteori som forskningsfält växte dock fram först på 1950-talet och anses därför vara ett ungt område. De frågor som diskuterats är bl.a. om översättning överhuvudtaget är möjlig och vad som karakteriserar en god översättning. Ett flertal teorier har presenterats och de har sammellan fokuserat på olika aspekter av översättning. En anledning till att forskningen är så pass bred kan tänkas vara att ett öppet fält drar till sig forskare från flera angränsande områden som på olika sätt berör översättning, t.ex. lingvistik och litteratur (Ingo 1991:11).

Bland de teorier som lagts fram finns en grupp som brukar kallas för funktionsteorier. Dessa fokuserar på olika sätt på texternas funktion. Centralt är att en text inte är en isolerad lingvistisk produkt utan något som produceras av en viss anledning, i ett visst syfte och med en viss funktion. Därmed menar forskarna att det är viktigt att ta hänsyn till dessa aspekter när man översätter en text. Till funktionsteorierna hör Nords modell för textanalys som utgör den teoretiska basen i den här uppsatsen. Hennes arbete bygger i sin tur mycket på Hans J. Vermeer och Katharina Reiss teorier som är centrala inom funktionsteorierna.

Vermeer presenterade under 1970-talet sin skoposteori där han menar att det viktigaste med en översättning är dess syfte, vilket han benämner som dess *skopos* (Vermeer 2000:221). Översättningens skopos ska återfinnas i uppdraget som bör innehålla information om målet med översättningen och under vilka förutsättningar detta mål ska uppnås. Syftet med översättningen, alltså dess skopos, är det som styr vilken metod eller strategi översättaren bör använda i sitt arbete för att kunna producera en funktionell måltext. Skoposteorin bygger på följande sex regler (Munday 2008:80):

1. Ett translatum (måltext) bestäms av dess skopos.
2. En måltext är ett informationserbjudande i en målkultur och ett målspråk relaterat till ett informationserbjudande i en källkultur och ett källspråk.

3. En måltext initierar inte ett reversibelt informationserbjudande.
4. En måltext måste vara inbördes koherent.
5. En måltext måste vara koherent med källtexten.
6. De fem ovanstående reglerna är hierarkiskt ordnade och skoposregeln är den dominerande.

Som synes är det översättningens skopos som har högst prioritet och källtexten ses endast som ”ett informationserbjudande”. Det är först när vi kommer till den femte regeln som vi blir påmind om att måltexten ska vara koherent med källtexten, men detta får inte ske på bekostnad av de föregående reglerna. Även om Vermeers skoposteori har inneburit ett nytt sätt att se på översättning där översättaren uppmanas att fokusera på översättningsuppdraget och måltextens funktionalitet istället för att strikt följa källtexten, har hans teori kritiserats för att bortse alltför mycket från just källtexten (Munday 2008:80).

Också Katharina Reiss presenterade en teori under 1970-talet. I denna byggde hon vidare på Nidas ekvivalensbegrepp (jfr Nida 1964:159) men menade att ekvivalens bör eftersträvas på textnivå och inte på ord- eller meningsnivå som man hade fokuserat på tidigare. Reiss menar att texter kan delas in i texttyper efter deras funktioner (Munday 2008:72):

1. informativ,
2. expressiv och
3. operativ.

Till de olika funktionerna och de tillhörande texttyperna presenterar hon sedan olika översättningsmetoder. En översättning av en informativ text ska sträva efter att korrekt återge informationsinnehållet, medan översättning av en expressiv ska sträva efter att återge författarens kreativa och estetiska arbete och översättning av en operativ efter att ge upphov till samma effekt på måltextens mottagare som källtexten hade på dess mottagare (Munday 2008:74). I de fall där en text omfattar flera funktioner är det den funktion som dominerar som är avgörande i valet av metod (Reiss 2000:169–170). Reiss stora bidrag till översättningsteorin är att hon fokuserade på hela texten som en del i kommunikationssituationen. Hon har dock kritiserats för att bara använda tre texttyper (man kan även lägga till en fjärde, audiomedial), och för att texttypen inte ensamt kan utgöra grunden för val av översättningsstrategi (Munday 2008:74–75).

En av dem som byggt vidare på Vermeers och Reiss arbete inom funktionsteorierna är Christiane Nord. Hon har utarbetat en översättningsorienterad modell för textanalys som främst vänder sig till översättarstudenter, men som hon även hoppas ska vara till gagn för den yrkesverksamme översättaren (Nord 1991:iii). Även om Nord delar mycket med Reiss och Vermeer ger hon mer fokus åt källtexten i och med att hon menar att översättningsstrategin till viss del behöver bygga på en jämförelse av källtexten och den kommande måltexten.

Nord (1991:72–73) delar in översättning i två olika typer: dokumenterande och instrumentell. Den dokumenterande översättningen är en dokumentation av en kommunikation i källkulturen mellan sändaren och mottagaren av källtexten och den läses som en översatt text. Den instrumentella översättningen å andra sidan är ett oberoende instrument för överföring av meddelande i en ny kommunikativ handling i målkulturen och texten läses inte som en översättning utan som ett original.

Nord (1997:59) menar att det finns tre saker som är viktiga för arbetet med en översättning: beskrivningen av översättningsuppdraget (translation brief), analysen av källtexten samt klassificeringen av översättningsproblem.

Beskrivningen av översättningsuppdraget kan i viss mån jämföras med Vermeers uppdrag. För att kunna identifiera de områden där källtexten och den kommande måltexten kommer att avvika från varandra måste översättaren jämföra källtexten med måltextprofilen som finns beskriven i uppdraget. I uppdraget bör man kunna utläsa information om följande faktorer (Nord 1997:60):

- avsedd/a textfunktion/er,
- mottagare,
- tid och plats då texten mottas,
- det medium man kommer att använda sig av samt
- motivet för att texten skrivs/översätts/mottas.

Om information om dessa extratextuella faktorer inte finns att tillgå kan den i viss mån utläsas av källtexten.

Källtextanalysen är viktig för översättningen eftersom källtexten utgör det informationsutbud som ligger till grund för informationsutbudet i måltexten (Nord 1997:62). Nord (1991:81) nämner åtta olika intratextuella delar som möjliga utgångspunkter i analysen:

- ämne,
- innehåll,
- presuppositioner,
- komposition,
- icke-verbala element,
- lexikon,
- meningsstruktur och
- suprasegmentella element.

Hon understryker dock att de delar som översättaren väljer att analysera kan variera från fall till fall, och att det inte alltid är nödvändigt att studera samtliga (Nord 1991:81).

Nord menar att översättaren bör börja på den pragmatiska nivån och bestämma vilken typ av översättning som bör användas, dokumenterande eller instrumentell. Därefter kan denne se vilka delar av källtexten som kan överföras som de är och vilka som måste anpassas. Först när detta är klart tar översättaren sig an skillnader mellan de båda aktuella språkssystemen (Nord 1997:68).

Nord (1997) beskriver modellen på följande sätt:

My model includes the analysis of extratextual and intratextual aspects of the communicative action; it is designed to identify the function-relevant elements in both the existing source texts and the prospective target text as defined by the translation brief. By comparing the *Skopos* with the source-text functions *before* starting to translate, translators should be able to locate the problems that will arise in the translation process. They should thus be able to devise a holistic strategy for their solution. (Nord 1997:14) (kursivering i originalet)

Fördelarna med modellen torde således vara att man som översättare kan identifiera kommande problem och på ett tidigt stadium välja den lämpligaste strategin.

3. Praktisk tillämpning av Nords analysmodell

I det här kapitlet kommer jag att praktiskt tillämpa Nords modell som jag presenterat i kapitel 2 ovan. Till att börja med väljs en översättningstyp och sedan analyseras de extratextuella och intratextuella faktorerna. Ur dessa analyser sammanställs ett par översättningsproblem. Dessa diskuteras sedan tillsammans med de lösningar som valts.

3.1. Val av översättningstyp

Den översättningstyp som jag kommer att eftersträva i arbetet med källtexten är en instrumentell översättning. Detta innebär att jag kommer att sträva efter att producera en måltext som mottagaren läser som ett original.

3.2. Analys av extratextuella faktorer

För att klargöra inom vilka aspekter käll- och måltexten kommer att skilja sig åt behöver vi sammanställa en beskrivning av uppdraget (Nord 1997:60). Det är egentligen uppdragsgivaren som ska ge översättaren den här informationen, men om så inte sker eller om dessa roller, som i det här fallet, innehas av samma person, kan den i viss mån uttydas ur själva källtexten. För detta presenterar Nord ett antal punkter vilka vi här sammanfattar som följer: sändare, textfunktion/er, mottagare, tid och rum, medium samt motiv.

I mitt specifika fall har Biomet kontaktats (Karin Nilsson, personlig kommunikation) för information om mottagare och motiv, medan tid och rum står att utläsa på baksidan av katalogen. Eftersom jag har fått tillgång till ett exemplar av texten i den form som den når mottagaren har jag därmed även information om det medium den presenteras i. Information om textfunktion/er har uttolkats ur motivet med texten. För den valda texten kan vi därför göra följande uppställning:

TABELL 1 *Jämförelse av källtexten och den kommande måltexten*

	Källtext	Kommande måltext
Sändare	Biomet	Biomet
Textfunktion/er	Referentiell (jfr Reiss informativa funktion)	Referentiell (jfr Reiss informativa funktion)
Mottagare	Specialister, läkare och vårdpersonal	Specialister, läkare och vårdpersonal
Tid och rum	2008, Spanien	2009, Sverige
Medium	Tryckt broschyr	Tryckt broschyr
Motiv	Informera potentiella kunder om företagets produkter i syfte att sälja dem	Informera potentiella kunder om företagets produkter i syfte att sälja dem

Detta betyder att källtexten och den kommande måltexten skiljer sig åt i fråga om tid och rum. Det är därmed denna aspekt som kommer att kräva anpassning och som jag måste ta hänsyn till i översättningsarbetet.

Givetvis kan vi inte bortse från att ett översättningsuppdrag kan omfatta en anpassning för en annan målgrupp eller en förändring av textfunktionen. Jag har dock valt att inte ändra på dessa aspekter i det här fallet då jag menar att det mest troliga scenariot i det här fallet är att produkterna skulle börja säljas på den svenska marknaden och att texten i sådana fall skulle behålla sin/a funktion/er, mottagare, medium och motiv medan det som förändras skulle vara just tid och rum.

Även om den avsedde mottagaren utgörs av specialister, läkare och vårdpersonal såväl i fråga om källtexten som för den kommande måltexten går det inte att bortse ifrån att den här gruppen kan se olika ut i olika kulturer. En välgrundad fråga är därmed: Är det verkligen fråga om en likvärdig målgrupp? I det här arbetet har jag valt att utgå utifrån antagandet att eventuella skillnader är försumbara av den anledningen att både Spanien och Sverige är utvecklade industriländer som ingår i EU. Vidare finns det ingen möjlighet, vare sig i fråga om tid eller utrymme, att i den här uppsatsen göra en grundligare undersökning av de eventuella skillnaderna mellan spansk och svensk sjukvård.

3.3. Analys av intratextuella faktorer

För textanalysen används de fem följande punkterna som Nord (1991:81) bl.a. föreslår: ämne, presuppositioner, komposition, icke-verbala element och lexikon. Komposition omfattar här även meningsstruktur.

Enligt Nord (1991:85–86) är det viktigt att analysera ämnet, och det av flera anledningar. Exempelvis visar det om texten är koherent eller om den omfattar flera teman. Vidare kan man se om ämnet är kulturspecifikt eller om det kan anses vara universellt. Den här källtexten behandlar ett centralt ämne: osteosyntesprodukter. Detta får betraktas som ett universellt ämne, som inte är specifikt för vare sig källspråskulturen eller målspråskulturen. Utifrån analysen av ämnet kan man också bedöma om man som översättare har den kunskap som krävs för att genomföra uppdraget och vilken efterforskning man kommer att behöva göra. Då källtexten handlar om ett för mig okänt område, kommer jag att behöva lära mig mer om ortopedi och ryggens anatomi.

Presuppositioner omfattar sådant som sändaren utgår ifrån att mottagaren redan vet. Detta är med andra ord information som finns i texten implicit men som inte skrivs ut (Nord 1991:95). Enligt Nord (1991:96) rör dessa ofta objekt eller fenomen, och så är det även i detta fall. I källtexten återfinns flera exempel på presuppositioner, och majoriteten av dem rör teknik relaterad till produkterna och sjukdomstillstånd vid vilka de olika produkterna kan användas. Bl.a. förväntas mottagaren veta vad *tecnología Helical Flange™* (helical flange-teknologi) innebär samt vad sjukdomar som *Psuedoartrosis* (Pseudartros) och *Espondilolistesis* (Spondylolistes) är och vad som åsyftas med *todo el espectro de las patologías vertebrales toracolumbares tanto con problemas lumbares degenerativas como con deformidades asociadas* (hela spektrat av kotsjukdomar som drabbar bröst- och ländryggen, inberäknat såväl de degenerativa ländryggsproblem som de deformiteter som associeras med dessa).

Till textens komposition räknas såväl makro- som mikrostruktur (Nord 1991:80). Makrostrukturen hos källtexten karaktäriseras av att den är indelad i olika avsnitt: *Cervical* (Halsrygg), *Degenerativa* (Degenerativa problem), *Fusión intersomática* (Intersomatisk fusion), *Deformidades* (Deformiteter), *Tumor/traumatismo* (Tumör/trauma), *Cirugía mínimamente invasiva (MIS)* (Minimalt invasiv kirurgi (MIS)), *Técnicas de cementación* (Cementeringstekniker) och *Estabilización dinámica* (Dynamisk stabilisering). Grunderna för indelningen är svår att utläsa, t.ex. indikerar *Cervical* plats, *Degenerativa* typ av problem och *Fusión intersomática* en behandlingsmetod. Oberoende av orsaken till att just denna ordning har valts kommer produkterna att presenteras i samma ordning i måltexten, eftersom det inte finns skäl att ändra på den. Vidare presenteras varje produkt på ett eget uppslag med text på ena sidan och en bild på den andra. Det finns bara ett undantag och det gäller Neolif som omfattar tre olika burar, och där sändaren presenterar

dessa som en grupp och sedan även den första av dem på samma sida. Texten som beskriver produkterna består av såväl löpande text som listor i punktform för sådan information som anses viktig och som sändaren vill lyfta fram t.ex. vilka sjukdomstillstånd som produkten är avsedd för och särskilda egenskaper eller fördelar med den specifika produkten.

Mikro- och meningsstrukturen berör t.ex. huruvida texten utgörs av enkla eller komplexa meningarna. Fokus ligger också på logiska relationer som t.ex. kausala och finala samband samt relationen mellan meningarnas olika delar och tema-remastruktur (Nord 1991:104). Det som är mest markant i den aktuella källtexten är att det finns såväl korta, komprimerade meningar som långa och komplexa meningar. Ett exempel på det senare är *Con una técnica estándar de fijación pedicular pero utilizando una barra de PEEK conseguiremos una estabilización dinámica controlando el movimiento y protegeremos el nivel adyacente* (Genom att använda en vanlig, pedikulär fixationsteknik men med ett PEEK-stag uppnår vi en dynamisk stabilisering som kontrollerar rörelsen, samtidigt som vi skyddar intilliggande nivåer). Den här typen av konstruktioner måste omstruktureras vid översättning till svenska, då svenskan och spanskan skiljer sig åt i fråga om hur meningar byggs upp och information presenteras (se vidare diskussionen i avsnitt 3.5.2 nedan).

Enligt Nord (1991:108) används icke-verbala element för att komplettera, illustrera, förtydliga eller förhöja effekten av en text. Som jag nämnde tidigare är katalogen uppbyggd av både text och bild, och bilderna utgör en viktig del av presentationen av produkterna. De är mer vackra och säljande än förklarande eller förtydligande men de ger mottagaren, som ska använda produkten i praktiken, en god bild av hur den ser ut. Vidare samspelar de väl med textens makrostruktur på så vis att varje uppslag i katalogen motsvarar information (text och bild) om en specifik produkt. Även om bilderna är mer säljande än förklarande för mottagaren kan de för översättarens del ge kompletterande information och därmed fungera som extra stöd vid arbetet med texten.

Textens lexikon bestäms såväl av dess ämne som av sändarens och mottagarens relation (Nord 1991:112). Detta visar sig i källtexten genom att det finns många termer som rör medicin, särskilt då ortopedi och transplantation som *columna cervical* (halsrygg) och *injerto óseo* (bentransplantat), samt teknik som *tornillos fijos* (fasta skruvar). Vidare visar de många latinska och grekiska termerna relationen mellan sändare och mottagare som i det här fallet är expert till expert och därmed jämställd (se vidare diskussionen i avsnitt 3.5.1 nedan).

Den källtextanalys som vi gjort kan vi nu sammanställa i följande tabell:

TABELL 2. *Sammanställning av källtextanalys*

	Källtext
Ämne	Osteosyntesprodukter
Presuppositioner	Mottagaren förväntas känna till specifika sjukdomar, de kroppsdelar de drabbar samt aktuella behandlingsmetoder.
Komposition: makro-, mikro- och meningsstruktur	Texten är indelad i olika delar och sedan efter de olika produkterna. Sändaren använder listor i punktform för att lyfta fram information. Texten innehåller långa, komplexa meningar blandade med korta, komprimerade meningar.
Icke-verbala element	Bilder på produkterna
Lexikon	Medicinsk terminologi

Av detta kan vi utläsa vad som behövs hållas konstant och vad som behöver anpassas vid översättningen. Relationen mellan sändare och mottagare och graden av presupponerad information behöver bibehållas samt textens makrostruktur. Mikrostrukturen och textens lexikon måste däremot anpassas till gängse målspråksnormer.

3.4. *Översättningsstrategi*

Av de föregående avsnitten kan jag nu sammanfatta hur översättningsarbetet kommer att se ut och formulera en översättningsstrategi. Översättningen som jag vill åstadkomma är en instrumentell översättning där måltexten presenteras för en likvärdig målgrupp, i samma medium, med samma funktioner, med samma motiv, men på en annan plats och i en annan kultur. De svårigheter och problem som jag kommer att mötas av i översättningen är:

- brist på fackkunskaper,
- mycket specifik terminologi samt
- skillnader i mikrostruktur hos käll- och målspråket.

Av dessa svårigheter och problem kommer jag att fokusera på terminologin samt mikrostrukturella skillnader mellan spanskan och svenskan.

3.5. Översättningsproblem och hur de har hanterats

3.5.1. Terminologi – latin, grekiska eller svenska?

I arbetet med översättningen har jag varit tvungen att lägga mycket tid på att söka efter termer. Detta är helt i linje med vad vi kom fram till i textanalysen. Hur ska översättaren då lösa de terminologiska problem som kan uppstå i en översättning? I ”Fackspråk eller fikonspråk?” ger TNC (2004:8–9) ett par exempel på hur man bör hantera termer i en text:

- använd termer som är etablerade inom fackområdet,
- använd fackordlistor och
- kontakta experter.

Alla tre råden har använts i det här arbetet. Även om man kan komma långt med dessa metoder kommer man sällan ända fram. Särskilt i det här fallet, där det är fråga om ett mycket specialiserat område inom medicin, räcker råden inte till. I enlighet med Eurrutia Cavero (2005:454) skulle jag vilja understryka vikten av att läsa parallelltexter, såväl böcker som artiklar, och att använda branschorganisationers webbplatser.

För att få en överblick av hur texter inom ortopedi ser ut, för att lära mig mer om ämnet och för att lättare kunna identifiera termerna i källtexten, har jag läst ett flertal artiklar och böcker. För att också få en bild av hur Biomets texter ser ut har jag även läst Biomets svenska texter (produkter för t.ex. ledplastik) på nätet (<www.biomet.se>). Vidare har jag också studerat webbplatser från liknande företag (t.ex. Medtronic, <www.medtronic.se>) för att se om terminologin är enhetlig över företagsgränser. Alla dessa källor har uppvisat skillnader i hur de hantarer termerna, och flera av dem har också varit inkonsekventa i sina texter.

Enligt Nyman kan det medicinska språket delas in i tre nivåer (1996:16):

- det vetenskapliga medicinska språket,
- det medicinska allmänspråket och
- det medicinska vardagsspråket.

Den aktuella (käll- och mål-)texten hör till den första typen som vänder sig till fackmän. I dessa texter ska språket vara exakt, enhetligt och en-

tydligt. Detta innebär att man ska använda facktermer för att benämna t.ex. kroppens organ, och de har ursprungligen främst varit de latinska och grekiska termerna. Det har dock skett en försvenskning av det vetenskapliga medicinska fackspråket som har lett till att de latinska och grekiska termerna inte längre är det självklara valet (Nyman 1996:19). Ett av de stora problemen vid översättningen av källtexten, vid sidan av att hitta korrekt term, har därmed varit att avgöra i vilken mån de latinska och grekiska termerna ska användas, och när de motsvarande, inhemska svenska har varit lämpligast. Därför har jag här valt att lyfta fram exempel på just detta problem.

I källtexten dominerar de latinska och grekiska termerna starkt. Dessa termer har, baserat på de källor och parallelltexter som använts och det svenska vetenskapliga medicinska fackspråkets utveckling, dock inte alltid översatts med en latinsk eller grekisk term i den svenska måltexten. Följande exempel får illustrerar hur jag har hanterat valet mellan latinska, grekiska och svenska termer:

(1a) una fijación anatómica óptima tras *la lordosis* natural de *la columna vertebral*, a la vez que, el perfil mínimo y el mecanismo de bloqueo integrado, ayuda a evitar problemas tales como *la disfagia*. (3)

(1b) optimal anatomisk fixation som följer *ryggradens* naturliga *lordos* samtidigt som den minimala profilen och den integrerade låsningsmekanismen bidrar till att man undviker sådana problem som *sväljningssvårigheter*. (26)

Kroppsdelar, som *ryggraden* (1b), har benämnts med sina svenska termer eftersom dessa är vedertagna och används flitigt. Andra beskrivningar av ryggens anatomi som inte har en motsvarande svensk term och som skulle omfatta en längre beskrivning, som *lordos* (1b), har benämnts med den vedertagna latinska termen.

(2a) Discopatía degenerativa (8)

(2b) Degenerativ disksjukdom (31)

(3a) Espondilolistesis (8)

(3b) Spondylolistes (31)

Sjukdomar, som *Spondylolistes* (3b), har översatts med den grekiska termen, förutom då det rör sig om besvärsbeskrivningar som *sväljnings-svårigheter* (1b) och *disksjukdom* (2b), som beskrivits med svenska

termer eller sammansättningar av latinbaserade och svenskbaserade termer. Detta grundar jag på det faktum att de förstnämnda är exakta medicinska begrepp, medan de sistnämnda är mer generella beskrivningar som ligger närmare allmänspråket.

(4a) con capacidad óptima de alineación *axial*, *sagital* y *coronal* unido a una infinidad de posibilidades de alineación *medial* y *lateral*. (8)

(4b) med optimal kapacitet för justering i *transversal*-, *sagittal*- och *frontalplan* tillsammans med obegränsade möjligheter för *medial* och *lateral* justering. (30)

I källtexten finns det återkommande latinska termer för plats och riktning. Dessa har översatts med en latinsk term, som *sagittal*- (4b) och *lateral* (4b), dels för att dessa används frekvent, dels för att det i detta sammanhang är viktigt att vara exakt men också för att vissa av dessa termer bara finns som längre beskrivningar på svenska. För att behålla nivån av exakthet och för att kunna vara konsekvent i hur dessa termer skrivs ut har de översatts med en latinsk term med svensk stavning.

Målet med min översättning har, i fråga om terminologi, varit att hitta en balans mellan latinska, grekiska och svenska termer som motsvarar den som mottagaren förväntar sig. Eftersom utvecklingen går mot en försvenskning av det vetenskapliga medicinska språket, och detta har bekräftats av de texter jag har studerat, har svenska termer använts så långt det varit möjligt. I de fall där en svensk term inte funnits eller när kravet på exakthet eller konsekvens inom en grupp termer varit övervägande har de latinska eller grekiska termerna använts, och då med svensk stavning.

3.5.2. Meningsstruktur

Som vi kom fram till i analysen i början av detta kapitel har översättningen av den spanska källtexten till svenska inneburit att jag behövt genomföra strukturella förändringar för att uppnå en text som är grammatiskt korrekt.

Vid översättning mellan två språk sker det ofta strukturella förändringar beträffande hur meningarna är uppbyggda. Detta beror i grund och botten på att det rör sig om olika språkssystem med olika grammatiska normer. Både svenska och spanska är s.k. SVO-språk, dvs. satsledens ommarkerade ordning är subjekt-predikat-objekt i deklarativa huvudsatser (Fält 2000:472). I svenskan måste vi även följa V2-regeln som

innebär att predikatet placeras på andra plats i deklarativa huvudsatser (Hultman 2003:291). Detta begränsar hur mycket som kan presenteras före det finita verbet i en svensk mening. Spanskan begränsas inte av denna regel och har, jämfört med svenskan, en mindre strikt ordföljd (Fält 2000:481).

Det är inte bara i fråga om ordföljd som språk skiljer sig åt utan även i hur information kan packas. Svenskan är ett i huvudsak syntetiskt språk, vilket bl.a. innebär att vi lätt kan bilda sammansatta ord (Liljestrand 1993:30). I spanskan å andra sidan komprimeras ofta information på syntaktisk nivå med t.ex. gerundiumformer som ofta behöver översättas med någon form av bisats på svenska.

(5a) Con una *técnica* estándar de fijación pedicular pero *utilizando* una barra de PEEK conseguiremos una estabilización dinámica *controlando* el movimiento y protegeremos el nivel adyacente. (23)

(5b) *Genom att använda* en vanlig, pedikulär *fixationsteknik* men med ett PEEK-stag uppnår vi en dynamisk stabilisering *som kontrollerar* rörelsen, *samtidigt som* vi skyddar intilliggande nivåer. (46)

Det är inte alltid helt enkelt att uttyda vilken roll en gerundiumform har i en spansk mening (de Bruyne 1995:523). Vid en översättning måste relationerna dock redas ut. I (5a) finns två gerundiumformer, *utilizando* och *controlando*, som kräver att meningen omstruktureras på svenska. I det första fallet har jag valt att översätta med en bisats som indikerar metod. Detta ger meningen en logisk informationsordning: om A och B, så C och D. I det andra fallet står gerundiumformen som en bestämning till den föregående nominalfrasen *una estabilización dinámica* och resultatet har därför blivit en relativ bisats i attributiv funktion.

I svenskan är det enkelt att bilda sammansatta ord vilket gör att vi är vana att läsa texter där information komprimeras på detta vis, och så länge sammansättningarna inte blir alltför långa påverkar de inte läsbarheten. Vidare kan vi räkna med att mottagaren av den aktuella måltexten förväntar sig att möta sammansatta ord i texten, då dessa är särskilt vanliga i tekniskt och vetenskapligt språk (Liljestrand 1993:33). Därför har jag, i de fall där en naturlig sammansättning har varit möjlig, använt en sådan, som t.ex. *fixationsteknik* i (5b) ovan.

Bortsett från de strukturella förändringar som måste göras för att man ska uppnå en mening som är grammatiskt korrekt i målspråket, bör man som översättare även göra sådana förändringar som resulterar i en mening som mottagaren upplever som behaglig att läsa.

- (6a) Sin olvidar las bases de la anatomía vertebral, la biomecánica y la influencia de las patologías halladas en la columna vertebral, en Biomet nos esforzamos al máximo para ofrecer los mejores implantes, instrumental y técnicas quirúrgicas. (1)
- (6b) På Biomet anstränger vi oss till det yttersta för att kunna erbjuda de bästa implantaten, instrumenten och kirurgiska teknikerna utan att tappa fokus på ryggradens grundläggande anatomi, biomekanik och de sjukdomar som den drabbas av. (24)

Det är möjligt att inleda den svenska meningen på samma sätt som den spanska med *Utan att tappa fokus på ...* men resultatet är en onödigt svårläst konstruktion. I exempel (6b) har jag därför kastat om ordningen på satserna i meningen. Detta innebär att fokus istället hamnar på företaget Biomet i översättningen. I och med att man i spanskan lättare kan bryta ut och placera olika satsled initialt har (6a) inte en nämnvärt markerad ordföljd (Fält 2000:481). Om jag hade valt att inleda den svenska översättningen med en preposition och bisats, skulle resultatet ha varit ett i hög grad markerat led. En mer rak variant på (6b) hade kunnat vara *Vi på Biomet anstränger oss* Anledningen till att jag låtit pronomenet hamna längre fram i satsen är att sändarens sätt att omtala sig själv och att tilltala mottagaren i texten i övrigt inte är särskilt direkt. Sändaren använder pronomen vid ett antal tillfällen, men i initial position hade det här blivit för markant.

Vid en översättning bör man också ta hänsyn till språkspecifika preferenser.

- (7a) El instrumental es amplio, extremadamente práctico e inspirado en el "know how" del sistema Synergy™, lo cual lo dota de un conocimiento de años de experiencia. (10)
- (7b) Systemet har ett brett utbud av instrument som är mycket praktiskt och influerat av "know how" från Synergy™-systemet. Detta gör att det bygger på kunskaper insamlade under flera års användning. (32)

Det är möjligt, rent grammatiskt, att i exempel (7) översätta på ett sätt som ligger närmare originalet och som är mer ekonomiskt t.ex. *Instrumentutbudet är brett, mycket praktiskt och influerat av* Anledningen till att jag valt att använda den längre konstruktionen i (7b) med tillägg av *Systemet* är att detta ord nämns vid flera tillfällen tidigare i texten och jag tar därigenom inte bara hänsyn till gängse grammatiska normer i fråga om ordföljd, utan även till svenskans förkärlek för att inleda me-

ningar med känd information som skapar en naturlig länk bakåt i texten (Erman 2000:118).

Målet med min översättning har, ifråga om meningsstruktur, varit att inte bara producera en måltext som är grammatiskt korrekt utan som även är behaglig att läsa. Detta har inneburit att jag har behövt genomföra såväl grammatiskt nödvändiga som grammatiskt icke-nödvändiga förändringar.

4. Sammanfattning

I arbetet med den här uppsatsen valde jag att översätta en spansk medicinsk text till svenska. Texten som översattes var en katalog om osteosyntesmaterial från företaget Biomet.

Det främsta syftet med uppsatsen var att tillämpa teoretiska och praktiska kunskaper från utbildningen och att med hjälp av dessa lokalisera och diskutera särskilda översättningsproblem samt de lösningar som jag använt mig av i översättningen. Som teoretisk bas användes Nordts modell för källtextanalys. Översättningstypen som valdes var den instrumentella, vilket gjorde att jag i arbetet med översättningen hade som mål att producera en måltext som skulle läsas som ett original.

Analysen av de extratextuella faktorerna sändare, textfunktion/er, mottagare, tid och rum, medium samt motiv visade att alla faktorer förutom tid och rum kunde sägas vara likvärdiga för källtexten och den kommande måltexten. I analysen av de intratextuella faktorerna ämne, presuppositioner, komposition (makro-, mikro- och meningsstruktur), icke-verbala element och lexikon var det källtextens mikrostruktur och lexikon som behövde anpassas till gängse målspråksnormer. Baserat på analyserna valde jag att lyfta fram och diskutera svårigheter med terminologi och mikrostrukturella skillnader i översättningen.

Vad det gäller terminologin var det främst valet av latinska, grekiska och svenska termer som var intressant. Då det vetenskapliga medicinska språket i Sverige har försvenskats, går det inte längre att bara använda sig av de latinska och grekiska termerna ens i texter som vänder sig till specialister. Därmed var jag tvungen att välja hur de latinska, grekiska respektive svenska termerna skulle distribueras i texten för att uppnå en balans som är i enlighet med vad mottagaren kan tänkas förvänta sig. Där det fanns vedertagna svenska termer för kroppsdelar användes dessa, i annat fall användes de latinska termerna. Vid benämning av sjukdomar användes de grekiska termerna, så till vida det inte rörde sig om mer generella beskrivningar av olika besvär. Riktning och plats återgavs alltid med de latinska termerna, främst i syfte att behålla samma nivå av exakthet men även för att det på svenska ibland var svårt att hitta en kort och vedertagen term. I de fall där latinska eller grekiska termer användes försvenskades alltid stavningen.

I fråga om mikrostrukturella skillnader gjorde jag i arbetet med översättningen sådana strukturella förändringar som var nödvändiga för att uppnå en grammatiskt korrekt översättning och som beror på att spanskan och svenskan utgör två olika språkssystem. Till exempel ledde användningen av gerundium i källtexten till omskrivningar med olika bisatser i måltexten. Utöver förändringar som varit nödvändiga, gjorde jag även sådana förändringar som grundar sig på språkliga preferenser inom svenskan. I detta fall rörde det sig t.ex. om att i översättningen försöka placera känd information i initial position även om detta innebar att jag fick gå ifrån källtextens informationsstruktur. Allt detta gjordes i syfte att uppnå en instrumentell måltext.

Referenser

Material

Källtext: Biomet Spine

Målttext: Biomet Spine

Litteratur

- Biomet, <<http://www.biomet.se>>. 2009-03-04.
- Bruyne, Jacques de 1995. *A Comprehensive Spanish Grammar*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Erman, Birgitta 2000. Information structure in Swedish and English. I: *Översättning och tolkning. Rapport från ASLA:s höstsymposium Stockholm, 5–6 november 1998*. Englund Dimitrova, Birgitta (utg.), Uppsala: ASLA.
- Eurrutia Cavero, Mercedes 2005. Análisis cualitativo de la traducción científica y técnica: los errores semánticos y su clasificación. I: Campos Plaza, Nicolás A., García Peinado, Miguel A., Ortega Arjonilla, Emilio, Vilvandre de Sousa, Cécile (eds.), *El español, lengua de cultura, lengua de traducción. Aspectos teóricos, metodológicos y profesionales*. Granada: Editorial Atrio.
- Fält, Gunnar 2000. *Spansk grammatik för universitet och högskolor*. Lund: Studentlitteratur.
- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien & Norstedts.
- Ingo, Rune 1991. *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Liljestrand, Birger 1993. *Så bildas orden. Handbok i ordbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Medtronic, <<http://www.medtronic.se>>. 2009-03-11.
- Munday, Jeremy 2008. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. 2 ed. Oxford: Routledge.
- Nida, Eugene A. 1964. *Towards a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill.

- Nord, Christiane 1991. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi.
- Nord, Christiane 1997. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Nyman, Hans & Svenska läkaresällskapetets kommitté för medicinsk språkvård 1996. *Medicinens språk*. Stockholm: Almqvist & Wiksell medicin/Liber.
- Reiss, Katharina 2000. Type, kind and individuality of text. Decision Making in Translation. I: Venuti, Lawrence (ed.), *The Translation Studies Reader*. London: Routledge.
- Terminologacentrum – TNC 2004. *Fackspråk eller fikonspråk? Om naturvetarens språk*. Stockholm.
- Vermeer, Hans J. 2000. Skopos and Commission in Translational Action. I: Venuti, Lawrence (ed.), *The Translation Studies Reader*. London: Routledge.

Personlig kommunikation

Nilsson, Karin, product manager sales på Biomet, telefonsamtal, 2009-04-03.